

Prva turistična jama v Evropi

Jama Vilenica letos praznuje 390-letnico turizma v jami in 60. obletnico ponovnega odprtja jame za turistični obisk – Med obiskovalci so bili tudi kralji, cesarji in znani naravoslovci

Tekst: **Katja Željan**

Skoraj dvesto let pred začetkom turizma v danes najbolj znanih kraških jamah v Sloveniji je bila jama Vilenica že priljubljen cilj popotnikov. Iz bližnjega Trsta, kamor so pripluli od bližu in daleč, so že od leta 1633 prihajali turisti na ogled naravnega podzemnega čudesa z orjaškimi kapniki in skrivnostno energijo. Domačini so namreč verjeli, da v njej prebivajo dobre vile. Od tod je tudi dobila ime. Vse do sredine 19. stoletja je Vilenica slovela kot najlepša, največja in najbolj obiskana jama matičnega Krasa, pozneje pa je zanimanje zanjo usahnilo in je tako lahko ohranila svojo pristnost.

Pred natančno 60 leti so 450 metrov jame ponovno odprli za obiskovalce, ki jih Vilenica navdušuje z velikimi in mistično oblikovanimi kapniki. Plesna dvorana te čarobne jame je tudi kulturno prizorišče – tu namreč vsako leto podelijo mednarodno literarno nagrado vilenica.

Obiskovanje jamskih prostorov Vilenice se je začelo že v mlajši prazgodovini, kar je izpričano z najdbami bakrenodobne keramike v vhodnem delu jame. Takrat so jamo zaradi njenih naravnih značilnosti – delna zaprtost jame namreč daje zavetje pred slabim vremenom in drugimi nevšečnostmi – zelo verjetno uporabljali kot zatočišče oziroma začasno bivališče. Seveda to še niso bili turistični obiski jame, do katerih je prišlo pozneje, in sicer leta 1633, kar opredeljuje jamo kot najstarejšo turistično jamo v Evropi. Takrat je grof Petač (Benvenuto Petazzi) dal jamo v upravo lokavski župniji, z

zaslužkom, nabranim od vstopnin za ogled, pa sta razpolagala oba. Pobiranje vstopnine je znak tržne dejavnosti, zaradi česar velja, da je jama od omenjenega leta dalje delovala kot turistična jama.

Leta 1809 so bila na vhod v jamo postavljena vrata, upravljanje jame pa se je v celoti preneslo na lokavsko kaplanijo. Za svoj sloves se jama poleg svoje edinstvene lepote lahko zahvali tudi geografski legi, saj je nekoč tod mimo potekala trgovska pot Dunaj–Trst, v neposredni bližini pa je tudi Kobilarna Lipica. Kot pravi zgodovinarica dr. **Petra Kavrečič** s Fakultete za humanistične študije Univerze na Primorskem, je bila jama že v obdobju pred modernim turizmom deležna tudi obiska eminentnih gostov, o čemer priča podatek, da naj bi neapeljsko-sicilski kralj Ferdinand lokavskim vodnikom daroval 25 zlatnikov za razsvetljavo s svečami in baklami.

Prvi natančni opis jame že leta 1748

Prvi natančni opis jame leta 1748 dolgujemo dunajskemu matematiku Johannu Antonu Naglu. Nagel je bil nad jamo navdušen in jo je označil za najlepšo, kar jih je kdaj obiskal. Ni pa Vilenica očarala le njega, navdušen obiskovalec je bil, na primer, tudi prirodoslovec in potopisec Alberto Fortis, znan predvsem po delu *Viaggio in Dalmazia*, ki je jamo obiskal leta 1777. Jama je namreč veljala za pravi podzemni svet čudes, biser z raznovrstnimi kristalnimi formacijami, velikimi stalagmiti razkošnih oblik in barv ter sijočimi stenami.

Po navedbah dr. Kavrečičeve je prvi tiskani opis jame – lahko bi rekli tudi turistični vodnik – Agapitovo delo *Grotte e altri notevoli oggetti*

Foto: Emil Karič

Jama je v celoti dolga več kot kilometer, za turistične ogleda pa je urejenih in osvetljenih 450 metrov.

nelle vicinanze di Trieste iz leta 1823. »Jamo je opisal z navdušenjem, a hkrati z določenim strahom pred temačnim in strašljivim svetom podzemlja, saj je zapisal, da so si takrat le najpogumnejši raziskovalci upali po vrvi spustiti v globoka in veličastna skrivališča na robu brezna. Iz jame, ki še ni imela električne razsvetljave, je bila fascinantna tudi vrnitev, saj je oko že videne prikazni zaradi drugačne usmeritve svetlobe uzrlo pod drugim kotom.

Le nekaj let po Agapitovem vodniku so v jami prebili prehod v Vilinsko dvorano, kar pomeni, da so si obiskovalci lahko ogledali nove dele jame,« poudarja dr. Petra Kavrečič. Leta 1816, ko je jamo obiskal avstrijski cesar Franc I., je lokavska cerkev beležila zelo dober izkupiček od obiska tujcev, na kar je najbrž vplival tudi obisk eminentnega gosta. Takrat naj bi bila Vilenica po navedbah dr. Kavrečičeve priljubljena destinacija tudi za angleške in ameriške mornariške častnike, ki so se s svojimi trgovskimi ladjami zasidrali v Trstu. V naslednjih letih so se po podatkih kaplanske kronike prihodki od vstopnine pričeli občutno zniževati. Niti ponovni cesarjev obisk leta 1818 očitno ni imel več pozitivnega oziroma spodbudnega učinka. »Domnevamo lahko, da je na to vplivalo odkritje drugega dela jame v Postojni (1818), vendar so lahko razlogi tudi drugod, na primer v slabem upravljanju. Za obisk domačih in tujih popotnikov je bila bližina Trsta in znane kobilarne Lipica sicer dobra izhodiščna točka, vendar so se razmere v tem obdobju začele spreminjati. Vilenica je strateško prometni pomen začela izgubljati že konec 18. stoletja, ko so državno cesto iz Trsta proti Dunaju preusmerili na Opčine in

Sežano, mimo vasi tudi ni potekala trasa železnice (čeprav Divača ni bila tako daleč), ki bi v kraj lahko pripeljala več obiskovalcev,« navaja dr. Kavrečičeva.

So pa v Vilenici po njenih besedah že leta 1821 uvedli knjigo, v katero so se vpisovali gosti. »Vpisom v jamo lahko sledimo do leta 1884 oziroma 1889. V tem času je bilo vpisanih več kot 2000 domačih in tujih (tudi eminentnih) obiskovalcev. Za obdobje pred uvedbo knjige razpolagamo s podatkom o 99 goldinarjih, ki jih je lokavska cerkev leta 1816 prejela od plačila vstopnin v jamo, naslednji dve leti pa je prejela 71 in 41 goldinarjev. Če je še konec dvajsetih let vstopnina znašala dva goldinarja, je število obiskovalcev kljub temu težko določiti, zlasti če drži Agapitova trditev, da so vstopnino plačale skupine in ne vsak posameznik. Poleg tega razpolagamo le s

EMINENTNI GOSTJE

Jamo Vilenico so si v preteklosti ogledale tudi številne kronane glave. Prvi takšen obiskovalec je bil avstrijski cesar Leopold I., ki si je leta 1660 med obiskom kobilarne v Lipici ogledal tudi Vilenico. V 18. stoletju sta si jamo ogledala kralj Ferdinand I. (kralj Neaplja in Sicilije) in naravoslovec Balthasar Hacquet. V začetku 19. stoletja je jamo dvakrat (1816 in 1818) obiskal tudi avstrijski cesar Franc I., leta 1836 pa še saški kralj Friderik II. Leta 1889 je bilo vpisanih več kot 2000 tujih in domačih obiskovalcev.

podatkom za prihodke od obiska tujcev, kar ponovno ne prikaže slike v celoti. Vprašanje je tudi, koga predstavlja kategorija tujec – ali gre za obiskovalca iz druge države ali morda tudi dežele. Če obisk Vilenice primerjamo z obiskom Postojnske jame v enakem obdobju 1821–1889, ko je slednjo obiskalo več kot 180.000 ljudi, ugotovimo, da je bil obisk Vilenice neprimerno manjši, «pravi dr. Petra Kavrečič. Od leta 1836 lokavska skupnost ni več organizirala jamskih obiskov, ampak je upravljanje jame prepustila gostilničarju Antonu Muhi. V njegovi gostilni so že dolgo urejali jamsko vodniško službo, saj so bili prav Muhovi v knjigi gostov zabeleženi kot vodniki v jami.

Konec 19. stoletja si je obiskovalec lahko ogledal 542 metrov jame

V Vilenici so si upravitelji prizadevali za promocijo obiska. V ta namen so v 30. letih 19. stoletja enkrat na leto priredili ples, kamor so zahajali predvsem prebivalci bližnjih krajev. Ples je bil priljubljen tudi pri tržaških meščanih. V času plesa, ki je potekal na dan sv. Petra in Pavla (29. junija) v manjši dvorani jame, so jamo posebej razsvetlili. Takšno praznovanje so nazadnje organizirali leta 1841. Organiziranje raznih prireditev se je nadaljevalo tudi potem, ko je leta 1886 jamo najela jamska komisija italijanskega planinskega društva iz

PESNIŠKI NAVDIH IN POZITIVNA ENERGIJSKA ČRTA

Raznovernost kapniških oblik in njihova barvitost sta spodbudili Benečana Giuseppeja Campagnionija, da je o Vilenici napisal epsko pesnitev *La Grotta di Vileniza* (1795). Ni pa bil edini pesnik, ki ga je Vilenica navdušila: o njej je namreč pesnil tudi Francesco Trevisani z *La Grotta di Vileniza detta di Corgniale* (1802).

Jama se lahko pohvali tudi s pozitivno energijsko črto: na travniku pred jamarskim domom je namreč Marko Pogačnik, ki se ukvarja z geomantijo, postavil kamne iz lipiškega kamnoloma, na katerih so vklesani kozmogrami ali kineziogrami. Ti predstavljajo povezanost človeka s podzemnim svetom. Mimo jame poteka tudi zmajeva črta (pozitivna energijska črta).

Trsta Società Alpina delle Giulie – Commissione delle grotte, ki je lokavski skupnosti plačevala letno najemnino ter začela urejati razsvetljavo in nove poti za lažje in varnejše sprehajanje po jami. V Vilenici so uredili poti, olajšali dostop z zgraditvijo stopnic in leta 1887 odkrili nove predele jame. »Obiskovalec si je tako konec 19. stoletja lahko ogledal 542 metrov jame. Z namenom boljšega poznavanja in večjega obiska jam je društvo organiziralo izlete in obiske, izdelalo ilustracije posameznih alpskih območij, organiziralo srečanja in kongrese, urejalo gorsko signalizacijo, gradilo koče in alpske meteorološke observatorije, saniralo ceste in poti, vzpostavilo vodniško službo ter skrbelo za objave. Planinsko društvo je bilo sicer bolj usmerjeno v varovanje in urejanje poti, ne toliko v spodbujanje množičnega turističnega obiska,« meni dr. Petra Kavrečič.

Čeprav so si italijanski planinci prizadevali za ureditev in promocijo jame, so po mnenju predsednika tedanje postojnske jamske komisije Antona Globočnika prišli prepozno, saj je Vilenico že označil kot »veliko luknjo brez okrasja, ki je nihče več ne obišče« in ki je bila zaradi dolgoletnega plenjenja v precej slabem stanju. Svoje sta naredili še bližina Škocjanskih jam (čeprav so bile do osemdesetih let 19. stoletja še slabo obiskane, saj so odkritja in urejanje poti potekala postopoma) ter konkurenca Divaške jame in Postojnske jame, ki sta na turističnem trgu pridobivali goste na račun Vilenice, zaradi česar je slednja postajala za obiskovalce od blizu in daleč vse manj zanimiva.

Kljub temu je jama, ki je nastala v krednih apnencih lipiške formacije in poteka v smeri proti jugovzhodu v enotnem, poševnem rovu, polnem siginih oblik in podorov, (še danes) nekaj posebnega. Številni podori in kapniki namreč kažejo na izjemno starost jame, ki je do danes še nerazvozdana. Prav tako je težko ugotoviti, katera podzemna reka je izdolbla jamo, saj je zaradi ogolelosti (denudacije) površja lega jame danes precej bližje površju, kot je bila v času nastajanja, ko je bila Vilenica v celoti zalita. Vhod v Vilenico je nastal z udorom stropa. Na to opozarja velik podorni stožec, po katerem

Že od leta 1633 so prihajali turisti na ogled naravnega podzemnega čudesa z orjaškimi kapniki in skrivnostno energijo.

Foto: Peter Štupar

Številni podori in kapniki kažejo na izjemno starost jame, ki je še nerazvozšana. Prav tako je težko ugotoviti, katera podzemna reka jo je izdolbila, saj je zaradi ogroženosti površja njena lega danes precej bližje površju, kot je bila v času nastajanja.

se spustimo v prvo, Plesno dvorano. Veliko dvorano krasi mogočen temnosiv kapniški steber, ki so ga stari obiskovalci imenovali Maver. Rov, ki se iz Plesne dvorane spusti globlje, je enoten, vendar razgiban. Ponekod se spušča, drugje dviguje ter doseže višino do 30 metrov. Na poti se rov večkrat razširi v dvorane, ki si sledijo v naslednjem zaporedju: Drevored kapnikov, Rdeča dvorana in Vilinska dvorana. Za Vilinsko dvorano, ki je zadnja dvorana, dostopna za turistične ogleda, se jama strmo spusti v neturistični del jame, imenovan Fabrisov rov. Zanj so značilni manjši prostori in številne ožine. Dno jame doseže globino 191 metrov pod površjem. Naj dodamo, da je jama v celoti dolga več kot kilometer, za turistične ogleda pa je urejenih in osvetljenih 450 metrov jame.

Letno naštejejo med 4000 in 12.000 obiskovalcev

Ko so v Vilenico pred malo več kot šestimi desetletji prišli jamarji Jamarskega društva Sežana, je jamska infrastruktura namreč propadala, del stopnic je odnesla voda, ki je na pot nanašala ilovico. Sredi leta 1962 so člani društva začeli dela v jami in pred njo. Delali so v izmenah, prostovoljno. Občasno so pri obnovi sodelovali tudi člani drugih jamarskih klubov (Postojna, Logatec, Idrija, Rakek, Železničar, Novo mesto, Ljubljana), mladinci tovarne Iskra iz Sežane ter mladinci iz Lokve in Sežane. 19. maja 1963 je bila jama ponovno

odprta za obiskovalce, otvoritev pa je pospremila proslava ob dnevu mladosti. V letih po vnovični otvoritvi jame za turistični obisk so člani omenjenega jamarskega društva po jami opravljali dela, povezana z vzdrževanjem poti, predvsem urejanje in izdelavo stopnic, ograje ter elektrifikacijo jame, kar jim je uspelo do sredine 70. let. Pred tem je bila razsvetljena s pomočjo bencinskega električnega agregata.

Jamarji v Vilenici poleg vodenja turističnega obiska, vzdrževanja in dopolnjevanja infrastrukture, potrebne za vodene ogleda, jama tudi raziskujejo. Že leta 1963 so v Vilenici organizirali dve raziskovalni ekskurziji. Na koncu jame so tako razširili ozek prehod in raziskali 150 metrov novega rova, ki so ga poimenovali Fabrisov rov. Posamične ekskurzije so potekale tudi v poznejših letih. Zadnja večja raziskovalna akcija je bila v letu 2003, ko so iskali nove prepihe v jami (in s tem možna nadaljevanja jame), s čimer bi morda povezali Vilenico z Gustinčičevo jamo v Blažčevi dolini.

Kot pove **Jordan Guštin**, predsednik Jamarskega društva Sežana, Vilenico danes letno obiše od 4000 do 12.000 obiskovalcev, večina je Slovencev. »V jamarskem društvu Sežana si želimo tudi v prihodnje kakovostno in sonaravno upravljati jama Vilenico in njeno okolico, da bi obiskovalci občutili lepote podzemlja vileniških dvoran kot tudi lepote prijetnega naravnega okolja pred jamo.«